

דברים בגוף השדה שהם עיקר בלימתה (= סתימתה וסייגה), כגון עשיית חריץ וכן חריץ והגבהת עפר סביבותיה (ערש"י תוס' ותורא"ש), והעמדת קנים לארוג בהם הקוצים וכד' – על בעל הבית. ואילו אריגת הקוצים עצמה – על האריס. המעדר, הרחת, הדלי והגוד למים – על בעל הבית. ואילו עשיית החריצין למרוצת מי ההשקיה – על האריס (רב יוסף).

יש סוברים שאף בחוכר הדין כן (רמב"ם ח,ב; רמ"ה; שו"ע שכ,ג. והמאירי כתב אף בשוכר). ויש אומרים שהחוכר חייב בכל, שהואיל ונותן דבר קצוב לבעל השדה, אין לבעל השדה שום עסק בשדה כל זמן החכירה, וכל שכן בשוכר קרקע במעות (דעה זו מובאת בטור ורמ"א שם. וע"ש בסמ"ע ובהגר"א).

דפים קג – קד

רמה. המקבל שדות בית השלחין מחבירו באריסות או בחכירות, ויבש המעיין וכיו"ב – באלו אופנים מנכה לו מן הדמים ובאלו אופנים אינו מנכה?

המקבל שדה מחברו ויבש המעיין; אם לא הזכירו בשעת הקבלה 'שדה בית השלחין' – אינו מנכה לו מן הדמים אלא אם יבש הנהר הגדול שאז היא 'מכת מדינה' ומנכה מדמי החכירות. (ואולם אריס המקבל למחצה לשליש או לרביע אינו מנכה. רש"י להלן ותוס'). אבל אם יבשה אמת המים הקטנה בלבד ('נהרא זוטא') – אינו מנכה.

ואפילו יבשו שאר יאורי השדות, ויש כאן גדר 'מכת מדינה' – יכול לומר לו להביא מים בדליים מן הנהר הגדול. ואם אין יכול להביא בדליים מפני מרחק הנהר – אם ארע כן גם לשאר השדות, היינו מכת מדינה ומנכה. ואם לאו – אינו מנכה לו מן הדמים. והמקבל אינו חייב לטרוח בדבר ולהתעסק בה (עפ"י תוס').

אם הזכירו 'בית השלחין' מתחילה; לדברי שמואל, אם המחכיר אמר זאת לחוכר – שם בעלמא הוא שקרא לה ואינו בדוקא, הלכך דינו כאילו לא הזכירו. ואם החוכר אמר למחכיר – בדוקא הוא, ומנכה לו מדמי החכירות.

ולרבינא (וכ"ה בפוסקים) – גם כשאמר מחכיר לחוכר, אם היו נמצאים באותה שדה (או כנגדה. מאירי) והיה די לו לומר 'שדה זו', והוסיף ואמר 'בית השלחין' – מנכה לו מן החכירות אם יבש המעיין. א. כתבו התוס', וכן דעת הר"ף והרא"ש, שהוא הדין בשאמר חוכר למחכיר, יש חילוק אם עומדים בתוכה אם לאו.

ואולם הרמ"ה הרמב"ן הרשב"א והר"ן (וכ"פ הטור והרמ"א) חולקים וסוברים שכשאמר החוכר 'בית השלחין', מנכה לו גם כשאינו עומד בתוכה (וע"ע באורך בקצוה"ח שכא,א).

ב. המקבל חייב להתעסק בשדה זו שיבש מעיינה אלא שמנכה מדמיו, ואין הנותן צריך להעמיד לו שדה אחרת כיון שאמר 'זו' [והרי באותה שעה היה שם מעיין, הלכך אין זה כמקח טעות. ער"ן]. ואולם אם אמר החוכר למחכיר 'שדה בית השלחין אני שוכר ממך' בלא 'זו', ויבש המעיין – חייב להעמיד לו אחר (רמב"ן עפ"י התוספתא; ריטב"א).

ג. אין יכול המקבל לחלוק בפירות בעודם מחוברים אעפ"י שממשיך לעבוד בחלק הבעלים, כי כל הפירות משועבדים לכלל השדה עד שייתלשו ויחלקו ביניהם (עפ"י רמב"ן קט:).

דף קד

רמו. אלו הלכות יוצאות מדרישת לשון הדיוט?

רבי מאיר היה דורש לשון הדיוט, שאמר: המקבל שדה מחברו ולא עבדה – משלם דמים מעולים כפי שהיתה ראויה לעשות, שכך הורגלו העם לכתוב. (ואין די בתשלום פחת הקרקע, כפי שהיה לנו לפרש השטר במשמעות המנימלית. ראשונים בשם רה"ג).

וכן דעת רבי יהודה, שלכך אמר שחייב אדם להביא קרבנות (חובה. תוס') של אשתו, ואם הוא עשיר, הגם שהיא עניה – מביא קרבן עשיר (ואפילו קרבנות שהיתה חייבת מקודם לנישואיה (עפ"י תוס'). ויש חולקים. עתוס' נזיר כד ומאירי). ואם גרשה ונתן לה כתובה, שוב אינו חייב גם אם נשאר עליה קרבנות חובה (רש"י, עפ"י תו"כ) – שכך משמע מלשון השטר (הכתובה – לתוס' / השובר – לפירש"י).

א. יש מפרשים שאלמלא דרש לשון הדיוט לא היה במשמע אחריות קרבן שהוא כפרה, רק כיון שנהגו לכתוב – יד בעל השטר על העליונה (רמב"ן, עפ"י פירוש רב האי).

ב. יש אומרים שהלכה כרבי יהודה (עפ"י רב אחא משבחה, בתוס'; תור"פ; רמב"ם שגות יו). ויש מפקקים בדבר [הגם שהלכה כרבי מאיר שדורש לשון הדיוט – שאין לדמות כל לשון הדיוט זל"ז] (עתורא"ש).

הלל הזקן התיר בניהם של אנשי אלכסנדריה הגם שבשעת כניסת הנשים לחופה היו באים אחרים וחוטפים אותן, מפני שיש לשמוע מנוסה שטר כתובתם שאין קידושיהן חלים אלא עם כניסה לחופה. רש"י פירש שכן היו כותבים באירוסין. והרי"ד פירש שכתבו בנישואין, ומתוך זה ידע הלל שגם קידושיהם נעשו על זה התנאי.

רבי יהושע בן קרחה אומר: המלוה את חבירו – לא ימשכנו (ע"י שליח בית דין) משכון ששוויו יתר על חובו, שכך כותב לו (כשמשביב המלוה ללווה את העבוט באופן זמני. רש"י) 'תשלומתא דאית לך עלי כל קבל דיכי'.

יש מפרשים שהלווה כותב בשטר הלוואה לשון זו. ואילו היתה הכוונה למלוה עצמה, הלא פשיטא שאינו חייב אלא כמה שלוה – רק כוונתו על המשכון, ולמדנו מזה שלא יהא שוויו יתר על החוב (רמב"ן, לפירוש רה"ג. וכ"כ הר"ן. וע"ע במאירי).

רבי יוסי אומר: מקום שנהגו לעשות כתובה – מלוה, גובה ככל הכתוב בשטר, כמלוה. (יש מפרשים שהיא כמלוה הנגבית מחיים ולא ככתובה. ויש מפרשים: כמו שנהגו להגבות לאשה כשתבוא לגבות, כך גובה חתן מחמיו. ע"ע בחדושי הר"ן).

כתבו בתוס' שהחידוש בדרישת לשון הדיוט הוא שבמקום שהורגלו בני אדם לכתוב כן בשטרות מעצמם בלא תיקון חכמים, אפילו אם לא כתב דנים כאילו נכתב כן [וכן בהוראת הלל הזקן, אפילו למי שלא ראה כתובות אמו מכשיר. ולענין דין משנתנו שהמקבל משלם הכל אם הוביר, וכן בדינו של רבי יהודה ושל רבי יהושע בן קרחה – בכל מקום כך הדין, כיון שכבר נהגו הכל לעשות כן. רמב"ן].

ויש מפרשים באופנים אחרים, ולדבריהם אין מקור לדין זה.

רמז. המקבל שדה מחברו לזרעה שומשמיין, וזרע בה חטים – הזולות יותר מן השומשמיין ורווחן פחות – מה דינו כשצלחה עבודתו ועשה יכול כשווי השומשמיין, ומה הדין כשהרויח יותר משאלו היה זרע שומשמיין?

המקבל שדה מחברו לזרעה שומשמיין וזרעה חטים, למסקנא אמר רב אשי שאם עשתה כשווי שומשמיין – חולקים בהם כאילו עשה שומשומים, ואין בעל הקרקע חייב לנכות משכרו את חסכון הכחשת הקרקע שהיתה נכחשת יותר אילו זרע שומשמיין, שאין אדם נמנע מכחש הקרקע אם ייכחש שכרו.

כתב הרמב"ן עפ"י התוספתא (ט"ז) שהדברים אמורים רק בקבלנות, שידו של המקבל על התחנתונה הואיל וחייב לעשות מה שאמר לו בעה"ב, אבל החוכר שדה – מנכה מדמי חכירותו דמי כחש הקרקע. ויש חולקים (רשב"א ורא"ה, מובא בחדושי הר"ן).

אם הורווחו החטים ועשו יותר משומשמיין – הרווח הנוסף אינו שייך למקבל בלבד אלא חולקים גם בו כפי ההסכם שביניהם.

וגם כאן אינו מנכה לו חסכון הכחשת הקרקע (טור וש"פ).

יש אומרים שבשני האופנים יש לאריס תרעומת על בעל הקרקע, ואם הלה רוצה להיות נקי מהתרעומת צריך לפייס את האריס (ערמב"ם ה, יד וח"מ שכו). ויש מפרשים לאידך גיסא, שבעל השדה הוא שיש לו תרעומת על האריס ששינה מהתנאי שביניהם והריהו נצרך לשומשמיים (עט"ז).

מסרו לזרוע חטים וזרע שומשמיין – נוטל המקבל חלקו הראוי, ונותן אחר כך בכדי כחש קרקע (מאירי).

רמח. הנותן לחברו סחורה לעשות בה עסק (בסתם) – האם דינה כמלוה או כפקדון, והאם יש הגבלה לשימוש של המקבל בסחורה? ומה הדין אם מת המקבל?

תקנו חכמים לטובת שני הצדדים, שכל עסקה תהא חציה כמלוה – באחריות המקבל, וחציה פקדון – באחריות הבעלים. ונחלקו הדעות באותו חצי של מלוה, האם ביד מקבל העסק להוציא או לצרכיו ככל חפצו, או שמא לא ניתן לו אלא לעסוק בו (שעל ידי כן יטרח בכל ויעסוק בו יפה (רש"י), וגם הנותן בטוח בכספו. תוס'). וכן אמר רבא. וכיון שכך, אמר רבא שאם מת – אין אותו חצי מלוה נידון כ'מטלטלי דיתמי' שאינם משתעבדים.

א. נוטלו מן היתומים בלא שבועה – אם הוא בעין, או שידוע שבא מחמת העסק. ואם לאו – נוטל בשבועה (עפ"י רב האי גאון, בר"ן; רמב"ם שלוחין ז, ו; מאירי).

ויכול ליטלו אף קודם שכלה הזמן שקצבו לעיסקא (רמב"ם ושאר פוסקים – מובא ברמ"א י"ד קעז, לא. וערמב"ן ור"ן להלן קט).

ומסתבר שאין בעלי חוב של מקבל גובים אותו (ר"ן).

ב. כתב הרמב"ן – שלא כסברת הראב"ד – שדין זה אמור גם אם אין העוסק מקבל שכר טירחה כפועל, אעפ"י כ לעולם סתם עסק חציו מלוה וחציו פקדון וההפסדים מתחלקים חצי חצי, ולפיכך נותן מן היתומים מחצה [אלא שמשום רבית אמרו חכמים שבאופן זה הרווח יתחלק שני שלישים למקבל ושליש לבעל המעות. אמנם אם התנו במפורש שהמקבל יטול רק חצי מהרווח – אזי אין לו בהפסד אלא שלישי].

ג. אם המקבל הוציא מהכסף לצרכיו ואחר כך נתעסק בשלו והרוויח – הריהו נידון כמתעסק בכספי העסק ויחלוקו (מאירי קה. בשם גדולי המפרשים).

דפים קד – קה

רמט. א. 'עסק' שנעשה בשני שטרות, כל שטר על חלק אחר מהסחורה שבעסק, וכן שתי עסקות שנעשו בשטר אחד – האם חישובי הרווח וההפסד מתקוזזים ונעשים כאחד, או מחשבים כל אחד לעצמו?
 ב. מקבל העסקא שהפסיד בתחילה ולא הודיע לנותן העסקא, ומילא את הקרן ושוב הרויח בעיסקא – האם חישוב ההפסד נעשה בנפרד (ונושא בו הנותן בחצי ממנו), או הפסד הקרן מתמלא תחילה מן הרווחים של העיסקא, ורק אח"כ מתחשבים ברווח הנותן?
 ג. שנים שקבלו להתעסק בעסק של אדם שלישי, והרויח העסק – האם יכול אחד מהם לחזור באמצע הזמן?
 א. אמר רבא: חישוב הרווח וההפסד בעסק נעשה לפי השטרות, ולא לפי העסקות. ונפקא מינה לדינא, שסתם עסקא הנותן נוטל שלישי בשכר ומפסיד חצי מן ההפסד (כדלעיל סח).

ב. מקבל עיסקא שהפסיד וטרח ומילאו והרויח בלא להודיע לנותן על ההפסד, אמר רבא: תחילה ימולא הקרן מן הרויח, וברווח הנותן יחלקו כפי תנאם, שאומר לו הנותן: זה שטרחת למלאותו ולא הודעת לי, למען שמך הטוב עשית ועל דעת מילוי הקרן טרחת (שאם לא כן, למה לא הודעתני מתחילה).
 א. ואם הודיעו מתחילה – מתחשבים בהפסד בפני עצמו וברווח בפני עצמו, שהרי יכול לומר איני חפץ להמשיך להתעסק אלא בתנאי שניחשב ההפסד והרווח לחוד (עפ"י חרושי הר"ן. ואין ברורה כוונתו אם רק כשאמר לו זאת בפירוש הדין כן, או די בהודעה גרידא שנפרש דבריו כהתחלה חדשה. ובמאירי מפורש כהצד הראשון [או יתכן גם כשתם הזמן והודיעו על ההפסד ונשארו אצלו במקרה וחזר והרויח]).
 וכן נקט בחזון איש. ועכ"פ נראה שאם הדעת נותנת שגם המקבל לא חפץ לבטל העסק לאחר ההפסד, ודאי מחשבים הכל כאחת).
 ב. אם עירב ממון אחר לעסק ואז הרויח, יש אומרים שהדין שוה ויש אומרים שבוה מחשבים את הרווח לעצמו (כן נקט המאירי. וע' בשיטמ"ק מהר" יהונתן ור"ח).
 ג. יש מפרשים דין זה אף כשנשלם זמן העסק, כל שלא הודיעו על ההפסד והמשיך הלאה והרויח – אין מתחשבים באותו הפסד (עפ"י הר" יהונתן ורמ"ך בשיטמ"ק).

ג. שנים שקיבלו עיסקא לזמן מסוים, אין אחד מהם חוזר בו ללא הסכמת השני, שהקרן והרויח של כל אחד משועבדים לשניהם. וגם אם יאמר הלה אטול את חלקי עתה ואם יחול הפסד בשאר, אשא עמך ואשלים הקרן – שיכול זה לטעון, מזלם של שניים עדיף.

המקבל עסקא יחידי – כתבו התוס' שפשוט הדבר שיכול לחזור באמצע, כדין שכיר החוזר באמצע היום, ונוטל שכר עיסוקו עד לאותה שעה (תורא"ש), אבל נותן העסקא אפשר שאין יכול לחזור בו וליטול אפילו 'חצי הפקדון' שיש לו בה – שנתן למקבל זכות והשליטו להשתכר בו עד תום הזמן. וכן דעת הר"ן.

ואולם במאירי נראה שהמקבל עסק אינו כפועל אלא כעין שותף ונשתעבד להתעסק עד כלות הזמן – אלא אם רואים שאין רווח בעסק זה או שהשהייה רק מפסדת. וכ"מ בפירוש הר' יהונתן, שאין יכול לחזור בתוך הזמן ולחלוק הרווחים (וכ"כ הר"ד קט: לענין שתל). ודעת הקצות-החשן (קעו סק"ח) שאף להתוס' אי אפשר ליטול הרווחים באמצע, שהרווח משועבד לעיסקא. ובגת"ב המשפט חולק וסובר שהואיל ומפסיק להתעסק הרי שוב לא יוצר הפסד ועל כן אין הרווח נצרך למלא ההפסד ויכול ליטולנו כבר עתה.